

تورک یوردی

تورک ادببائلی مرکزى هیئتی طرفندە نشر اولنور.

جلد ۳

شباط ۱۹۲۶

نومرو ۱۶

اوج مدینت [۰]

شمدی بواخلاقی دوشکونلکمزک اسبابی تشریح ایدلم :
برملتک افرادی هیچ شبهه یوقدرکه اخلاقی تلقیاتک کافهسنی محیطندن آلیور.
بط اولره بوتلقیاتی برچوق قاناللر واسطهسیله ایصال ایدر . بوقاناللر آرهسندە
شلیجهلری شونلردر: دین، عائله ، مکتب، ادبیات و هوای نسیمیده طولاشان ملی
نغملر .

شمدی بوقاناللری برر برر تدقیق ایدلم . ایشته اوزمان اخلاقی دوشکو -
کلریمزک هیچ اولمازسه منبعلری تعین ایتمش اولور. اخلاق شخصیه نقطه نظرندن
سلامیتک وضع ایتمش اولدینی اساسلر هیچ شبهه یوقدرکه پک یوکسکدر .
ضرولقی ، مردلک ، عدل و احسان ، باشقهسنگ جاننه ، مالنه ، عرضنه ، فکر
حسلرینه حرمت ، تعاون ، تساند ، وفا ، مروت ، نصف و سائر بوکی فضائل
له او اساسلر جملهسندندر .

فقط حقیقت حالده مع التأسف اسلامیتک شو اساسلی دستورلری بزده غیر
عیدر . حتی اونوتلشدر بیله . اسلامیتک روحی اولان شو جهت کرک مکتب
دیسارنده و کرک عائله تربیهسندە تماماً اھمال اولونیور .

[۰] بواثر مالمطه اسارتی زماننده ۱۹۲۲ سنهسندە یازلمشدر .

بزم مکتبلمزده تدریس اولنان احکام دینه کتابلری تدقیق ایدیگز .
 خصوصاً همان یوق کییدر . تدریسات دینه چوجقلمزك روح و دماغنی ازن
 قورو و جانسز تفرعاتدن عبارتدر . سکز ، طقوز یاشنده کی چوجق فرض ، واجب
 مستحب و حرام کلمه لری آلتنده بوغولوب قالیور . چوجوقلق زمانلرنده بز اوکا
 « اسلامیت سندن اینی برآدام اولما کی طلب ایدیور و بونك ایچوند ده فلان فلا
 صفتلر ایله متصف اولمق لازمدر » دیمیورز . بز سکز ، طقوز یاشنده کی چوجق
 قبلرینی آبدستك تفرعاتنه غسل و طهارتك انواعنه طأد تفصیلاته قورو تیور ،
 ایدیورز . اونك ایچوند ده او چوجق مکتبی یتیر برکن بیله حقیقی اسلام صفتلرینه
 نهدن عبارت اولدیغنی آکلامه دن چیقیور . مشکلاته از برلمش اولدیغنی او تفرعات
 بیله اونو تیور . دینی تدریساتمزك اك ضعیف اولان بوجهتی حیرت ایدیلر
 درجه ده تعصبله تعقیب اولونمقده در . دارالخلافه الاسلامیه مکتبلمزك پروگرامی
 تقیت اولنورکن ، عاجز ، حضرت قرآنده صرف اخلاقیاته عائد آیتلرک آریجه
 طولانلر ق برکل شکلنده هم از برلمشی و هم ده ترجمه اولنورق تعلیم اولمشی تکلیف
 ایتدم . آیتلری آکلایه رق از برلمك خصوصی بر ذوقی وارددر . چوجفك روحنده
 بوصورله ابساط حاصل اولارق هم حضرت قرآنه یا قلاشیر و هم ده روح و قلبی
 حقیقه علا و تنویر ایدم جك قاعده لره آیشیر . فقط مع التأسف بو فکری یوروته مدك .
 عمومی بلامز اولان سوء ظن آرایه کیردی ، دینی تدریساتك قالمه سی آرزو
 ایدلیدی ظن اولوندی . و تکلیف خواجه لر طرفدن رد ایدلیدی . یوزلرجه نه
 دوام ایدرک بزى بوحاله کتیرن چیغیرینه تعقیب اولوندی . بدیهیدر که غسل ،
 آبدست و طهارته عائد تفرعات بر انسانی نه دیندار ایدر ، نه ده اخلاق صاحبی .
 استبرا ایله اخلاق دینه آراسنده طبیعتیه علاقه اولماز . ایشته بونك ایچوند درک
 بعضاً ظاهراً دیندار کورونن برآدام عینی زمانده ده پك اخلاقسز اولور . زیرا
 ظن ایدر که غسل و استبرا قاعده لرینه رعایت ایتدیغی ، اللهنه قارشى ستون وظیفه لرینی
 ایفا ایتمش اولدی ! مثلاً هیچ شبهه ایتیم که مصطفی صبری و یا خواجه واصف
 دینداردرلر . فقط آرامزده اولرله اخلاقی دییه جك برتک آدم بولنورمی . هه
 سعید منلادن بحث بیله ایتیم !

دینک عمومی اخلاق جهته کلجه بو خصوصه عائد عصر سمادت پک یوکسک
 تربیه وی نمونه لر اراده ایده بیلیر . حضرت رسالت پناهله اصحاب کرام و چهاریار
 کزینک ترجمه حاللری زرین خطله یازیله جق پک چوق عبرت آمیز مثاللری حاویدر .
 بومثاللر تربیه مدنییه من ایچون توکتمز بر منبع حیات اولابیلیر . لکن مع التأسف
 تفرعات بوجهتی دخی قوروتمشدر . هیچ اونوتمه : دارالفنونه معلمکن السہیات
 شعبه سنه داخل اولق ایستہینلری تاریخدن عاجز امتحان ایدردی . یکریمی بش ،
 اونوز باشندہ خوجالر کلیرلردی . کیمسه ایناناماز که بونلردن بعضلری چهاریار
 کزینک اسملری صره ایله سویلیه مزلردی . وهان کافه سی مثلاً عقبه اولی و ثانیہ ،
 حجة الوداع کبی واقعہ لک موجودیتدن سیله خبرلری یوقدی . دوشونکیز که بوذاتلر
 اہالی بہ دین تلقین ایدہ جکلردی ! کیدوب اہالینک رهبرلری اولاجقلردی .
 حالبو که چوجقلر من ایچون سیر نی دہ اصحاب کرام و چهاریار کزینک تراجم
 احوالندہ ایلک اسلامیت دورینک تاریخندہ نہ قادر عبرت نما تربیه وی درس لر
 موجوددر . بونلرک هیچ برندن نہ استفادہ ایدہ مدک ، ایدہ میورز . بن بوجهتی
 مشہور بر عالمزلہ قونوشورکن : تراجم احوال وسیر تاریخدر ! مسلمانلر ایچون
 اوللری بیلیمک واجب دکلدر . غسل قواعدینی اوکرنمک دہا الزمدر . دیدی .
 آرتق بوندن صوکرہ نہ بکلنیلہ بیلیر . تفرعات و خرافات آلتندہ بوغولمش اولان
 دینک اصل روحی بزم قلبلرمزہ قادر کلوب وارمیور . اونک ایچون دہ دین عادتہ
 کلہ لردن ، بر طاقم ظاہری عادتلردن عبارت قالارق ایچمزہ قدر حلول ایتیور .
 روحلرمزی و قلبلرمزی ایصیتہ رق بزی یوکسلتمک قوتندن محروم قالیور .

بو کون دینک اخلاقی تأثیرینی یالکز انزوایہ چکلمش اولان پک اندر ارباب زہد
 و تقوی دہ کوریبورز . فقط بو کیلردہ یالکز کندی نفسلرینی قورتارمقلہ مفتخر درلر .
 و بولک ایچون دہ الک صاعلام طریق اولارق علاقہ و رابطہ لرینی معاصرلری ایله کسہرک
 زاویہ لردہ عبادتہ مشغول اولمقدہ کوریبورلر . بوایسہ سہنہ نفس پرستلکک الک یوکسک واک
 واسع بر تجلیسیدر . یالکز کندی قورتارمقہ چالیشمق کندندن بشقہ کیمہینی
 دوشونمک دیمکدر . بو ایسہ اسلامیتک اساسنہ و روحنہ مخالفدر . حقیقی مؤمن

مجاهددر . فقط مجاهد اولايىلمك ايچون اولا عصرى ، عصرك روحنى بيلمك
ثانياً دينده اساساتى تفرعاتدن آيروب اساسات اوزرنده اصرار ايدم بيلمك واونلرى
عصرك روحنه موافق برشكله افراغ ايلك موقعنده بولونمق لازمدر . مع التأسف بزم
ارباب زهد و تقوا من بو خاصه لردن محرومدرلر . اونلر اكثريت اعتباريله نه عصرى
بيليرلر ونه ده اساساتى تفرعاتدن آيبره رق اساساتى عصرك روحنه موافق برطرزده
تفسير ايتك قابليتنى احراز ايتمشلردر .

وعلمای دين شيخ عبدوشیخ جلال الدين افغانى وموسى بيکيف کي ذواتك آچش
اولدقلرى طريقى اوزرنده يورويه رك مجاهده ايديله بيلمش واسلام معالياتى بو خرافاتدن
قورتارارق مکتبلر يئمه ، مدرسه لريئمه ومطبوعات ساحه سنه دوکش اولسه يديلر البته
بو معاليات تأثيرينى كوستره جك واسلام قوملرينك احياسى ايچون مهم بر عامل اولاجقدى .
فقط مع التأسف شيخ الاسلاملى عنواتى طاشيان لكن اسلاميت ايچون شين
اولان مصطفى صبرى کي يكرمنجى عصرده طقوزنجى عصرك القائم بالله لرينى
تقليد آقادينلره البته فورمه لرى تعيين ايدن وسوقاقلره چيغمه لرينى منع ايتمه
يلته نن ، دين ، رئيسلرى البته كه اسلاميتى آكلايه جق قادار يو كسك بر روح وقلبه
هيچ بر زمان مالك اولامازلر . بناء عليه اسلاميت بو كي آداملرك اللرنده قالدغه
كيتدكجه معنوى تأثيراتى ده ازياده غائب ايليه جكدر . لكن هيچ بر زمان
اونو تمامليدر كه ايران شاعرينك ، ديديكى كى :

اسلام بذات خو دندار عيى

هر عيب كه هست در مسلماني ماست

بو بويله اولمغله برابر مع التأسف اهلى واربابى اوليان آداملرك اللرنده دين يالكى
تأثيرينى دكل كنديسنى ده غائب ايتمكددر .

ديندن صو كرا برملتك تلقيات اخلاقيه سى اوزرينه اجراى تأثير ايله ين الك مهم
عامل او ملتك حائز اولدينى ادبياتله فلسفى اثرلردر . بزم تا دونه قادار تقليد ايتديكمز
ادبيات وفلسفه اثرلرينك انموذجلى عرب وعجم منابعدن آلمش بولونانلردى . بونلر ميانده
بو كون عصرك روحنى تطين ايدم جك تك بر اثر كوستريله بيليرمى ؟ شايان دقت در كه نا

صوك زمانلره قدر نه مکتبلر يمزده ونه ده مدرسه لري مزده اخلاق نامنه آريجه هيچ بر درس موجود دكلى و نره دن اولسون ؟ نظريات اعتباريله تدقيق و تدوين ايديله رك مکتبلره تدريس ايديله جك اخلاقه عائد برتك اثر موجود دكلى . فى الحقيقه اسلام متفكر لر ينك همان كافه سى اخلاق دن بحث ايتملر در . لكن بومباحث هپ دينله علاقه دار اوله رق يور و تلمشدر . آريجه و مستقل اوله رق اخلاق حقنده اثر يازانلر ك عددى اخلاق ناصرى صاحبي ناصر طوسى كې لر پك اندر در . ذاتاً اسلام متفكر لرى هيچ بر زمان اخلاقى مستقل بر عرفان شعبه سى اوله رق طائيمشدر در . اخلاق دائماً دينله علاقه دار در . چونكه حسن و قبح قيمتلىرى تعيين يالكىز صاحب شريعتك صلاحيت دائره منده در . بو طرز تالق يه كوره شريعتجه تعيين ايدلمش اولان اخلاق دستور لرى دائمى و ابديدر . نه مكان و زمانه ونه ده شرائط اجتماعيه تابعدر . اوحالده اخلاق دن آريجه و مستقل اوله رق بحث ايتمكه لزوم وارميدر ؟ متصوفه ايسه دينله اخلاقى بر برينه قاريشد ير مشدر و دينك اخلاق دن عبارت اولديغنه قاندر .

ظاهرى عباداته اوقادار اهميت و يرميور . اصل اولان - باطنى تميز لكدر . لكن مع الاسف بومذهب ده اخلاقى كندى كندينه و بالذات برغايه ديه قبول ايتيور . يالكىز بر واسطه اولق اوزره تالق ايديور . اصل هدف « حضوره وصول در » برغايه حاصل اولديمى و يادها دوغرى سى ، حاصل اولديغى ظن ايدلديمى بوجهت نه قادار جاذبدر . كندى و اصل حضور ربانى ، تجليگاه ابدى عد ايدرك آرتق درونى تقيداته طبيعتيله احتياج قالميور . لاقيدىلك ، لاابالىلك يولنى طوتمش اولانلر نه قادار چوقدر . اساساً طريقتميزك كافه منده بو كون مشاهده اولان بعض خفيف مشربلك بعض اخلاقى كوشكلك هپ بوتلقى طرز ينك تاثيرى ايله در . جاهل و سرخوش بر بكتاشى باباسى هر نوع لاابالىكلى صرف او باطن برستلك نامنه ياپيور . حالبوكه حقيقت حالده كندى مذهب دن و باطن و ظاهر كلمه لر ينك افاده ايتدكلى حقيقى معنلر دن بيله بيخبردر .

مع مافيه شوراسنى ده در حال علاوه ايديور زكه معاليات و اخلاقيات اسلاميه نك احيا ، انكشاف و اعتلاسى يالكىز ينه طريق صوفيه يى معقول و عصر ك روحى

ايله آهنگدار برطرزده تجديد واعلا ايتمكه قابلدرد . دىنى مؤسسەلر يىمز آراسنده حيات قابلىقى بالخاصه بوراده كور ييورز . يالكىز او مؤسسەنى تازەلد يرمك ، كندينه يكى برقان وروح اوفله مك وتشكىلاتى عصر ك ايجابانه كوره ترتيب ايتمك لازمدر . مؤمن فقط عصر حاضر ك فلسفە و فنياتى ايله مجهز برصوفى ، بر شيشخ ر كوده وقتيله شمس تبريزلرك ، مولانا جلال الدينلرك ابراز ايتمى اولد قرى كرامتلىرى احداث ايدە بيلير . زيرا بشر روحى ينه او روح در . احتياجلرى عيى احتياجلردر وحقى تطمين اولنما د قلرندن بوكون دها شديددر . يالكىز الورر كه معاصر روحى آكلاسين واوكا كوره حركت ايتسين .

خلاصه اوله رق دينه بيلير كه دينك اخلاقى تاثيرلىرى بك ضيف ، بك جانسزدر . بو نقطه نظر دن دين ذاتاً مؤثر بر عامل اولمى قدرتندن بك اوزاق قالمشدر . مدرسه لر يىمزده اخلاق درسى تماماً معدوم اولد ينى كې طالمىر يىمزده اخلاقى ، وظائف ووجائب دىنيه نك خار جنده تلقى بيله ايدە ميورلر . فقط يوقا ريدە كورد يكمز وجهله بو وظائف ووجائب دخى بر طاقم قورو ، جانسز ، روحسز وعادات روزمره صر سەنە كچمىش اولان قاعده لردن عبارت اولديغندن فرد وجميقي يو كستە جك ، اولرە قوتلى هيچانلر ويرە جك ، يو كسك تظاهراته سوق ايله جك عصيرە دن محرومدر .

شيمدى ادبياتىمزه كلهم : مع التأسف بوساحه دهده كرك بز و كرك ملهم اولديغىمىز محيطلر فقيرز ، آما نه قادار فقيرز ! . .

مشروطيتك اعلاننه قادار يالكىز مدرسه لر يىمزده دكل ديكر مكاتبىر يىمزدهده اخلاق تامنه بر درس موجود دكلدى مكاتبلرده اولما د ينى كې ادبيات و مطبوعات ساحه سندهده بو خصوصه عائد مهم بر اثر يازلما مشدى و يازيلا مازدى . زيرا بو كې موضوعلى تدقيق وحقننه تأليفات نشر ايدە بيلمك ايجون مملكتده قوتلى فكري جريانلرك موجوديتى الزمى . بزده ايسه تاصوك زمانلره قادار بو كې جريانلر همان يوق كې ايدى . اك يو كسك بيلديكمىز ساحه لر ادبيات حقننه بك سطحى بعض مجادلە لردن عبارتدى . اوروپاده كى فكر جريانلرى باشمىز اوزرندن كلب كچمىش و بزم خبر مز بيله اولما مشدر . فكريات نقطه نظرندن هر نه قدر بوكون دارالفنومىزك بعضى شعبه لرندە

و بعضی مجموعه صحیفه لرئده اوروپانک اک صوک متفکرلرینک نام وائرلرندن بحث اولورسه ده محیط فکری اعتباریله فرانسه ده پاسکالک ، آلمانیا ده لایبنک زمانلرندن دها کری یز. لسانمزده اخلاقیاته عائد هیچ رمهم اثر اولمادینی کبی ابتدائی مکتبلر ده ده جو حقلر مزئی نجیب ویه کسک فکر و حسلره ایصیندیره جق هیچ برتالیف موجود دکدر . مثلاً «نه زوب»ک، لافونته نک ، قریلوف ک «قابل» دیدکلری تالیفلرینه بکزر دکل یالکز بزم لسانمزده حتی منسوب اولدیغمز مدنیت زمزمه سنک السنه سنده اثر یازلمشدر . هندو جه دن فارس و عربی یه ترجمه ایدلمش کلیله و دمنه و شیخ سعدینک بستان و ککستانلندن باشقه بو خصوصه عائد هیچ برشیئه مالک دکاز . کلیله و دمنه تورکلر آراسنده انتشار ایتمه مشدر . بوستان و ککستانک معنوی تاثیرلرینه ککسنجه عمومیت اعتباریله عصر مزئی تطمین ایده جک ماهیتده اولمادینی یک آشکاردر .

شیخ سعدی عصرینک اک بیوک آدمی و حتی اک بیوک داهیسی اولاییلر . شیوه سی فارسی لسانک اک مکمل ، اک عالی بر نمونه سی عدا اولئیور . فکر اعتباریله اونده بریده اینجی دنیله جک قادار ظریف و الهی تسمیه ایدبله جک قادار یوکسک و جیزلر صاحشددر . فقط عمومیت اعتباریله شیخ سعدینک فلسفه سی - دنیایه باقیشی جان حقه کی تلقیلری ، فضیلت و کوزل دنیلن مفهوملره عائد حسلری بو کون بو بکرمنجی عصرده بزی ملهم ایده جک بر قیمتی جائز دکدر . سعدی اخلاقی دستورلرینک کافه سی ککستانک او مشهور « باب » لرنده تلخیص ایتمشدر . بونلرک همان کافه سی اوقومشز ایلك اخلاقی درس لر مزئی اولردن آلمشز! یالکز بزمی؟ بزدن اول بلمکه اونوز ، قرق نسل !

شیخک ایده آلی نه در ؟ بزه و بزدن اولکیلره نه کی فکرلر ، حسلر تلقین ایتمشدر ؟

بومسئله یی بر آزمونق ایدلم . زیرا شیخک دستورلری اسلام مدنیت زمزمه سنک خصوصی و اجتماعی حیاتنک بر نوع تلخیصی ، نظریه سی ماهیتده در . شیخدن اول و سوکره تا بزم زمان زمزمه قادار او دستورلر حکمران اولمشدر . حیاتنک مختلف شکلرینی تعیین ایتمشدر .

بابلردن برنجیسی — پادشاهلردن بحث ایدیور. بوبابده شیخ، اسلام مدنیق
 زمرد سنک حکومت‌عائد ایدہ آانی ایضاح ایتشدرد. شیخ، دیورکہ :
 صلاح مملکت خویش خسروان دانند !

یعنی ملک و مملکتک صلاحی یالکز پادشاهلر بیلیرلر ! تبعہ پادشاه
 قارشی اطاعت محضہ، مال، جان و حق عرض فداکارلی ایلہ مقید و مکلفدر.
 فقط شاه تبعہ یہ قارشی هیچ بروظیفہ ایلہ مکلف دکلدرد. بتون حقوق اوندہ
 بتون وظیفہ دہ تبعہ دہ. ایشته شیخک حکمدارلق، حکومت و حکمت حکومت
 حقندہ اساس فکری !

مع مافیہ او دائماً حکمدارلرہ نصیحت ایدیور. تبعہ یہ مروت و انصافلہ معاملہ
 ایتلرینی توصیہ ایدیور. لکن بونصیحتلر، بوموعظہلر برحق، بر حقوق نامہ
 دکل، ظلمہ قارشی تبعہ نک عصیان و قیام ایتک حقن تصدیق قیلندن دکلدرد.
 صرف ینہ حکمدارک منفعتی نقطۂ نظرندندر. حکمدار مروت و نصفئلہ معاملہ
 ایدرسہ آسایش یولندہ اولور. اہالی حکمدارہ ایصینیر، ویرکیلر منتظماً ویریلیر،
 باشقہ مملکتلر فتح ایدیلیر.

پادشاهی کو روا داد ستم بر زیر دست
 دوستارش روز سختی دشمن زور آوراست
 صلح کن وز جنگ دشمن ایمن نشین
 زانکہ شاهنشاه عادلرا رعیت لشکر است

« گفتمش برعیت ضعیف رحمت کن تا از دشمن قوی زحمت نہ بینی،
 حق و حقوقہ عائد بالطبع بر تک گلہ بیلہ یوقدر. حکمدار ظالم و جبار اولدینی
 حالہ ینہ صبر و تحملدن باشقہ چارہ یوقدر. چونکہ :

هرچه رود بر سرم چون تو پسندی رواست .
 بنده چه دعوی کند حکم خداوندراست .
 هر که بابولاد بازو پنجه کرد
 ساعد سیمین خود را بنجه کرد

جو کردی باکلوخ انداز پیکار

سر خود را ابناء دانی شکستی

بدیهدر که بوکبی هیچ بر قید ایله مکلف، هیچ بر معنوی و مادی مسئولیتله مقید
اولمسان ویر یوزنده قدر و قهر مطلقه بی تمثیل ایدن بر مقام مدهشدر. او در که
اجداد مزدن بری: «قرب سلطان آتش سوزان» دیوب طور ورز.

شیخ سعدی ده: «از تلون طبع پادشاهان بر حذر باید بود که وقتی بسلامی
بر منجبد و گاهی بد شامی خلعت بد هند.»

بناء علیه زوالی شیخ کندیزی بالذات بویله بر مقامه یا قلا شمع خیالندن بیله
تتره یور:

بدست آهنگ تفته کردن خیر

به ازدست سینه پیش امیر

دیور .
بوتون وزیر لرینی اولدیرتمش اولان بر پادشاهدن وزیر لرك معامله لرنده موجب
مؤاخذه بر شیعی کوردی دی به صور دقلری زمان شویله جواب ویریور .
خایر کور مدم . لکن بندن چوق قور دقلرینی آکلادم . حکمانک یعنی شرق
حکمانک

از آن کز توثر سد تبرس سما ای حکیم قولنجه

حرکت ایتدم واولدیرتدم ، دیمشدر .

قور ققدمه بلا قور قامقدمه ! ایشته زمره مدنیه مزك حکمدارلق حقنده کی
ایده آلی !

بو ایده آلی خلفای راشیدیندن سوکره بوتون اقوام اسلامیه مکمل صورتده
تحقیق ایتدیر مشاردیر . یوقاریدن بری سرد ایتدیکمز شیخك حکمدارلق حقنده کی
نظریه سنی رهبر اتخاذایدرک تاریخمزی کوزدن کچیریکنز . نه قادر عجیب ، غریب ،
حیرت انگیز و دهشت آور حادثه لری بو احوال روحیه ایله ایضاح و غایت طبیعی
بولایلیر سکنز .

شیخك یعنی بوتون زمره مدنیه مزك بو نظریه سی ایله شمعی کیرمک ایسته دیکمز

زمره مدنیہ ممثلی اولان مونٹسکیو ک «روح القوائی» وژان ژاق روسونک «معاهده اجتماعی» نظریه لری ویاخود بو کونکی قارل مارکسک «تاریخی ماتریالیزم» نظریه سی آراسنده نه عظیم اوچوروم ، نه درجه غیرقابل تألیف تخالف و مبادئت ! الک غریبی ، عینی زمانده یابدقلمیزی ، نه درجه ادراک ایتدیگمیزی کوسترن حال شودر که بز برطرفدن روح القوانین ، مقارله اجتماعی نظریه لری اوزرینه مستند مؤسسه لری برر برر تقلید و فعلاً تطبیق ایدر کن دیگر طرفدن روح لری میزی بنه اوشیخ سعدینک دستورلری اوزرینه تربیه ایتمکده بردوامز . فعلاً حاکمیت ملیه دستوری تطبیق ، قوه اجرائیه نک مسئولیتی اساسی قبول ، عامه نک انتخابانه اشتراکی اجرا ایدر کن ، یعنی منبع حکومت و حکمرانلی جو باندن آلوب قویونلره ویرر و قویونلر ایچون سؤال و مؤاخذه صلاحیتلری قبول ایدر کن مکتب لری مژده و مدرسه لری مژده بنه «باب اول در سیرت پادشاهان» درس لری دوام ، اوراده مندیج نظریه لری تلقین ، حکمدارلرک بنه «ظلم الله» اولدیغنی تدریس ایدیورز ! بونجه متخالف حرکتلره حیرت ایتمه مک قابلمیدر؟ کچیرمکده اولدیغمز بحران و آشوشی دوری بالخاصه بوکبی تناقضلرده عکس ایدیور . بز ایرانله آوروپا آراسنده حالاده مترددز . هانکیسنی قطعی صورتده قبول ایدم . اوت طهرانله پارس ، برلین ، روما آراسنده کی فرق اوقادار بارز و باهردر که عقلم سلیم ایچون آرتق تردده بیله لزوم یوقدر : فقط نه یاپارسک که «وجدنا ابائنا»

بالاسی روحزه مسلط اولمش ویزی جدی و قطعی برخطوه دن محروم ایدیور . بنه اومعهود دارالخلافه الاسلامیه مکتب لری پروگرامی تنظیم ایدیلیر کن بن یوقاریده سرد ایتدیگم مطالعه لری درمیان ایده رک کلستان و بوستانی «سوزکچدن کچیرمکی» و مقصد مکمل بر فارسی لسانی نمونه سی ایسه - سعدینک بک یوکسک و بشری اولان بر طاقم اشعارینی آریجه طویلامنی و بوصورتله بو مکتب لریک تنسیق و اصلاحی ایله تعقیب ایتدیگمز غایه مک اخلاص ایدله مسنی تکلیف ایتدم . خواجه لردن ریزی بویوک بر حدتله ! «افندم» شیخ سعدی حقنده منلا جامع بیله اودین صاحبی دکلسه ده کتابی واردر . «دیمشدر» و بز کیمسه یه شیخ سعدی نی سوزکچدن کچیرمکه مساعده ایتیه زدی یه تکلیفمی عقیم بیراقدی !

ایشته کورپیورسکیز که یکر منجی عصرده روحلر من اوزرینه آلتی یوز بوقادار
سه اول یشامش شیخ سعدیلر منلا جامیلر حا کمددرلر! فصل ایسترسکیز که ایلر ییه لم:
حیات بزی شوکتی ، قدرتی ، غضبی ایله ایلری به طوغرو سوق ایدیور . فقط
اولولر غول بیانیلر کی بوغازلر من صاریلوب براقیورلر . الکتریق ، طیاره ،
تحت البحر ، تلسر تلغراف عصرنده بز حالا آلتی یوزسه بوندن اولکی اولولردن
برکتلر ، نعمتلر ، کرامتلر بکله بورز !

شیخک ایکسجی بابی . در اخلاق درویشان ، دوغرودن دوغرویه اخلاقه
عائدر . شیخک کندیمی بوبابک هایتده اخلاق دستورلرینی شویله جه تلخیص
ایدیور : طریق درویشان ذکر است وشکر و خلوت و طاعت و قناعت و توحید
و توکل و تسلیم و تحمل . هر که (بدین حلیه منصف است) بحقیقت درویش
است (کرچه در قیامت ، شو جله نك صوك قسمی اثبات ایدیور که شیخک
درویش ه کله سندن مقصدی یالکزیلیدی کمز طریقت منسوبلری دکل ، هر هانکی
برآمددر . شیخ بو آدمک صفترلرینی ویا دها طوغریسی شیخجه آبی آدام اولق
ایچون لازم اولان صفترلری تعداد ایدیور . بو کون بیله منسوب اولدیغمز زمره
مدینه مک آبی آدامدن بکله دیکی بوصفلردر .

بوصفلرک کافه سی تورکک شو ضرب منانده طویلانمشدر . « آریجه آشم ،
آفریماز باشم ، بر فردی قورتارمق وسعادت شخصی سی تأمین ایله مک ایچون بلدکه ده
بوصفلر کافیدر . فقط اوفرد تماماً جماعتک خارجنده یشامق شرطیله ! زیرا
جماعتک ایچنده یشایان فردلر بو حادته نك نتیجه سی اولارق ایستر ایسته من کندی
هم جنسلری ایله علاقه دار اولق ، اونلره قارشى معین بعض رابطه لرله مربوط
بولونمق مجبوریتنده در .

ایشته بزم فیلسوفز و اونلکه برابر بوتون دیگر فیلسوفلر من قطعاً بورابطه لری
نظردقه آلیورلر . اونلر فردلری صانکه تماماً تجرد ایتمش کی فرض ایدرک اوصورتله
اونلردن بحث ایدیورلر . ایشته اونک ایچوندر که بتون ادبیات و مؤلفات اسلامیه
آواننده اخلاق اجتماعییه عاده هیچ برجدی اثر بولامازسکیز . بو خصوص پک بارز

ویک معینداردر . لکن یوقاریده بسط ایستدیکمز شیخ سعدینک حکمت حکومت نظریه سی بوجهتی یک اعلا ایضاح ایدیور . محیطده کی انسانلر سورو قیلندن عد ایدیلهرک الله طرفندن انتخاب اولونمش بر چوبانه تودیع اولوندینی قساعتی تگون ایستدکن صکره آرتق او سورونک احوالندن اوکا حاند حقوق ووظائفندن اونو تشکیل ایدن افرادک یکدیگرینه قارشى علاقه لرندن بجهت لزوم قالیرمی ؟ غیر مسئول وباشقه سی طرفندن ایسته نلدیکی صورتده ایسته نلدیکی طرفه سوق اولنان بر ییغین هانکی متفکرک ، محررک ، عالمک دقتنی جلب ایدر ؟

وشیخک توصیه ایستدیکی صفتلره دقت ایدیکز: طاعت ، قناعت ، تسلیم ، توکل ، تحمل . هب باشقه لری طرفندن سوق اولنان اراده سز ، جانسز ، دیلسز ییغینلری تمیز ایدن صفتلر ! بر قویون چوبانه قارشى یالکیز تسلیم ، توکل ، تحمل خاصه لری ایله متصف اولور وچوبانک سوق ایستدیکی اوتلاقله قناعت ایدر . وچوبانک ایستدیکی یوسق ، آتی ، کیمکی ایشار ایتمه مهیا اولقله مکلفدر . معاذ الله تسلیم ، توکل ، تحمل کوسترمز ، اوتیه بری صاپار ، باغیرمه باشلارسه اونو چوبانک دکنکندن و ییچاغندن کیم ونه قورتاریر ؟

بناء علیه الک ایسی نفسی قورتارمق ایچون توکل ، رضا ، تحمل ، قناعت کوسترملی ! فقط بونلرله برابر چوبان ینه دکنکنی و ییچاغنی ایشله تیرسه ! ایشت اوزمان طالعنه و قسمتنه کوسمه لی ! قسمت بوده زمره مدنیه مزک دیکر بر دستور دکلیدر ؟ و بودستورده اوتیه کی دستورلرله تام آهنگدار دکلیدر ؟

بوفلسفه نک بر کره نه قادار ایغوئیستیک و خود پرستانه اولدینی میدانده در بتون عمده ، فردک کندیکنی ، کندی نفسی قورتارمسنه معطوفدر . فردک اوزرینه جنسنه قارشى هیچ بر وظیفه تحمل ایتمز . فرد یالکیز کندینی قورتارم چالیشه جقدر . باشقه سی دوشونیه جقدر . بوفلسفه نک روحلرمز اوزرنده نه قادا تخریبکار بر تاثیر اجرا ایتمش اولدینی میدانده . دنیله بیایرکه جماعات اسلام افرادی خودکاملنک الک واسع جولانکاهیدر . خودکاملق بزده اساسدر . ایسته بونلر ایچوندرکه بزده اجتماعی تشکیلات قولایقله حصوله کلیر .

شمعی کچلم شیخک دیگر بابلرینه : بونلردهده آرامزده عملی اولارق
 نکران اولان دستورلرک کافه سنی بولا جغز . مثلاً اوچنچی باب قناعتدن بحث
 ایدر ، دردنجی ده سکوتدن ! شیخک توصیه ایتدیکی قناعت اقتصاد یونک توصیه
 ایتدکاری تصرف دکلدر . خایر ، شیخ بتون شرق جماعتلرینک فعلاً تطبیق
 ایتدکاری فقر و احتیاجی بر ایده آل ، برمفکوره حاله وضع ایدیور . اونک
 ایچون فقر و احتیاج بر فضیلتدر . چالیشوب زنکین اولق و باشقه لرینده ثروتندن
 مستفید ایتک ، عمل و سرمایه ایله ثروت عمومی بی تزید ایتک بر ضلالت ، بر
 قباحث معنویه در :

قناعت کن ای نفس برانده کی	که سلطان و درویش بینی یکی
خداوند از آن بنده ضرور سندن نیست	که راضی تقسیم خداوند نیست
ندا نیست قارون نعمت برست	که کنج سلامت بکنج اندراست

خلاصه : زاویه نشین اولارق قسمتک ویرمش اولدینی حصه ایله قناعت ،
 بوقانی دنیا ایچون زیاده چالیشمه مق ، کونلک حیاتی برنوع کچیرمک . ایشته اوتهدنبری
 شرق متفکرلرینک ایده آلری ! بو ایده آلک بوتون شرق حیاتی اوزرینه اجرا
 ایتمش اولدینی تحریباتی مرحوم ضیا پاشا اومشهور شعرنده نه کوزل تصویر ایتمشدر .
 دیار کفری کزدم بلده لر کاشانه لر کوردم
 طولاشدم ملک اسلامی بوتون ویرانه لر کوردم .
 بو بیتک افاده ایتدیکی حقیقت شرق ایده آلنک پک پارلاق بر طرزده تحقق ایتمش
 اولدیفنه بر دلیل دکلیدر .

شیخک توصیه ایتدیکی سکوته کلنجه : اوده اجدادیمزدن آلدیغمز بر میراندر .
 بو خصوصه عائد السلام الانسان فی الحفظ الانسان ! ضرب مثلی هیمزک ورد زبانیدر .
 شیخ ایسه پک زنکین و عبرت آمیز بیتلر ترنم ایدیور :
 از آن مرددانا دهن دوخته اند
 که بیند که شمع از زبان سوخته اند
 نکسته ندارر کس باتوکار

ولیکن جو کفقی دلیلش بیار
 زبان درکش ای مرد بسیار دان
 که فردا اقلم نیست بر پیزبان
 سخن تا نکوین بر او دست هست
 جو گفته شود یابداد بر تودست .

نطق که انسانی حیواندن تمیز ایدن بر علامتدر . بر قباحث عد ایدیلرور . جوق
 سویلک علامت خفتدر . بالعکس سکوت ، هله اوساخته وقار و تمکینه برلشن سکوت
 دها نشانه سیدر . کوچوکلرک بویوکلر حضورنده سوز سویلشی عفو اولمیز بر
 تربیه سزلکدر . قادیلر ایسه طاش کیلمه لیدرلر . اولرک سسلری ایشیده ملیدر .
 خلاصه لال اولق بوعجائب شرقک دیگر بر مفکوره سیدر . اونک ایچوندورکه
 مجلسلریمز ، اجتماعلریمز هر نوع نشه دن محروم ! بویوکلریمز سکوتی بر فضیلت بر
 عقل نشانه سی عد ایدر ، کوچوکلریمز سوز سویلکدن چکینرلر . هله قیزلریمز
 قادیلریمز سوز سویلک یرینه بر طاقم قزارمه لر ، بوزارمه لر ، ککله مه لر پاهرق
 آلهلک و طبیعتک کنیدیلرینه ویرمش اولدینی قوه ناطقه دن استفاده ایده مز اولمشلردر .
 شیخک دیگر اخلاقی ، تربیه وی ، اجتماعی دستورلری اوزرنده فضله اصرار
 ایتمه لزوم یوقدر . هر کسک آز جوق معلومیدر . هر کسک آز جوق و هر کون
 تطبیق ایتدیکی ویا محیطنده مشاهده ایتدیکی شلردر .

بز شیخی مکمل بر نمونه اولق اوزره انتخاب ایتدک . اسکی ادبیاتمزه بویکی
 اخلاقی و یاخود تربیه وی اثرلر یازانلرک کافه سی اونی انموذج اولارق انتخاب
 ایتشلردر . اونی تقلیده چالیشمشلردر . عینی دستورلری بشقه کله لرله و آز جوق
 اوکا بکزه یین شکلدرده تکرار ایده کلشلردر .

شمدی بویکی ادبیات نمونه لری اوزرنده تعلیم و تربیه ایدیلرله برده یوقن
 وروما آثار ادبیه سی انموذجلری اوزرنده تعلیم و تربیه ایدیلنلرک احوال روحیه لری
 نظر دفته آلسین ! اوزمان شرقله غرب آراسنده ادبی مؤثراتک فرقلری
 آکلاشیلیر وایکی تاریخ آراسنده کی تخالف اسبابی ده ادراک ایدلش اولور . بز

نمونه لر مزی ، انموذجلر مزی شیرازدن واصفهاندن آلیورز ، آوروپا ایسه اسکی یونانستانله اسکی رومادن. بز زردشتلرک عنعنه لری اوزرینه تربیه ایدیلورزاونلرسه افلاطونلرک ارسطونلرک ، سولونلرک عنعناتی اوزرینه ؛ بز فریزدانلر اوزرینه ونیم الهلر اوکنده قناعته آسلیم ورضایه ، سکوته ربط قلب ایدرکن اونلر اوکلرنده معظم برحریت دستانلرک وحق وعدالت تاریملرک زرین صحیفه لرینی سیر ایدیورلر. بز دارالر ایله انیسیت پیدا ایدرکن اونلر سوقراتلردن وبروتلردن ملهم اولیورلر. نه غریبدرکه اسلام مدینتی روما و یونان مدینتی ایله تماس ایدرکن واوندن فلسفه وعلوم مثبتیه عائد استفاضه ایلرکن یونان ادبیاتی ایله روما حقوقه تماماً یانجی قالمشدر. یونان فلسفه سندن وعلومندن ملهم اولارق بونجه اینجه ، درین حکمی نظریه لر بسط وتهوین ایدن متفکرین اسلامی یونان ظرائف ادبییه سی ایله روما خزان حقوقیه سی کورده مشلردر .

حالبوکه حقدن وحریتدن ملهم اولان شوادبیاتله شوحقوق اساسات اسلامییه ایران عنعنه لرندن زیان توافق ایدر و داهایا زیاده هم آهنگدی . اجماع امتی اساس اتخاذایدرک حکومتک بنیاسی کوکدن زیاده یرده قورمش و حکومت اتخابی تماماً جماعته تودیع ایدرک امر مراقبه یی ده اوکا تسایم ایتمش اولان اسلامیت فریزدان ظل الله وسائر بوکبی زردشتی نظریه لره تماماً یانجی ومخالفدی . افلاطونله داهایا زیاده هم آهنگدی .

فقط مع الناسف ایشته ایش عکسنه اولمشدر. اوفریزدان نظریه لری اسلامییه غالب کلدیکی کبی یونان وروما دفائنی ده اسلام نظرندن ستر ایتدی . حالبوکه رهنه سانس دورندن سوکره آوروپالیر بو دینه لری کشف ایدرک اوندن بول حیات بولدیلر . شوایله که مدینتیلرینک اساسلرینی بیله روما و یونان عنعنه لری تشکیل ایتدی . اصول تربیه وتعلیملرنده بز سعدی یی اتخاذایتدیکمز کبی اونلرده قه نوفونی ، پترارخی ، سیسه رونلری اتخاذا ایلدیلر . ایکی اوجاغلک آتشی آراسنده عظیم فرقلر واردی . بریسی قوروتیجی ، کول ایدیجی ، دیکری ایصیدیجی ، انبساط وریجی تحریک ایدیجی ؛ بریسی موت دیکری حیات آور !

بریسنک تأثیری ۱۲۲۶ سنه سنده انکلتزده « حریتلرک مبدائی » و ۱۷۸۹ سنه سنده فرانسر انقلابی ایله حقوق بشر ! دیگرینک تأثیری بوتون اقوام و ممالک اسلامیته کحو و پریشانیسی !! پک واضح و بدیهی درکه شمدی به قدرته قیاب ایتدی کمز بوانموز جلری تقلیده دوام ایدر ، کیرمک اوزره اولدینمز مدنیتک انموزجی عمده لرینه امثال ایتمزسه ک بزم ایچون قور تولوش یوقدر .

عائله نك اخلاقی تأثیرلرینه کلنجه بوجهی « عائله » فصلمزده مفصلاً مطالعه ایدم جکمز . شمدیلک شو قدر سویلکله اکتفا ایدم که بزده کی عائله تشکیلاتی چوجنک روحی اوزرینه اجتماعیات نقطه نظرندن ایی تأثیرلر براقه جق بر ماهیتده دکلدرد . زوجه زوجه آراسنده کی حقوقی مساوات سزلق ، تستر و تسترک ایجاب ایتدیردیکی « انزوا ، حیاتی ، عائله نك اندرونله بیرون آراسنده انقسامی چوجنی اجتماعیات نقطه نظرندن اک مهم عد اولنان فضائلدن محروم و ایغوئیزم حیاتیاتک تنمیه سی ایچون پک مساعده بر زمین اولق اوزره قبول اولونمایدرد . تا که عائله تشکیلاتمز اصلاح ایدیلوب قادینه معاصر جماعتلرده کی موقع تأمین اولنماز وقادین حیات اجتماعی به اشتراک ایتدیرلمزسه عائله تربیه و تأثیرلری اجتماعیات نقطه نظرندن دائماً منفی بر ماهیتده قالا جقدر .

محیط و هوای نسیمیده طولاشان اخلاقی دستورلرسه ذاتاً یوقاریدن بری تعداد ایتدکلریمزدن عبارت اولدینغندن بوخصوص اوزرنده فضله توقف بیسوددر . بو دستورلرک آنا منبعلرینی تعداد ایتدک . او منبعلر تصفییه ایدیلوب تازه لیمزسه هوای نسیمی ده تازه لیمز .

بناءً علیه یوقاریده کی فکریمزی تلخیصاً دیه بیلیرزکه : اولاً اخلاقی یالکز مناسبات جنسیه به حصر ایتمه ملیدر . بوجهته طائد عصیتیمزی محافظه ایتمکه برابر اونو تماملی یزکه برجماعت یالکز مناسبات جنسیه ایله یاشامیور . دها یوکسک ، دها مثبت اخلاق ساحه لرینی ده عینی اهمیتله تلقی ایتلی در . صداقت ، وفا ، وظیفه شناسلق تساند ، تعاون ، عشق حق ، عشق حقیقت ، یوکسک معنی ده شرف ، حیثیت ، فداکارلق کبی مدنی و وطنی فضیلتلرده عینی صلابتله صارملق اعتیادینی تنمیه ایتلی یز .

بونك ايچون ده اولادينغزده اخلاقي جهتلره دها زياده اهميت ويردك ديني تعليم
وندريساتده بوجھتلره استثنائي بر موقع ويرمكله برابر حضرت رسالتپناه، خلفای راشدين،
صحاب كرام و رجال اسلاميه نك سير و تراجم احوالي وبالخاصه اونلري تزيين ايدن
بو كك واقعه لري اسلامي معلومات تدريس نك اساسي اولمق اوزره اتخاذا ايتملي يز.
مكتبلر مزده عمومي ادبيات تدريس اتينده يونان، روما و آوروپا اقوامنك
قهرمانلق دورلرينه عائد ادبي اثرلري خصوصي براعتنا ايله تدريس و تعليم ايتملي يز.
وبونك ايچون ده اودورلرك امهات كتابني در حال لسانمزه ترجمه ايتمكه قويولملي يز.
حيات خصوصيه و عموميه ده اخلاقي مؤيده لره رعايت ايتمكي شعار اتخاذا ايتملي يز.
ابي واييلك تلقى ايتديكمز فعل و قوللره قارشى محبت، فنا و فنا عد ايتديكمز فعل
و حر كترلره قارشى نفرتلر يميزى علناً اظهار ايتمكي اعتياد ايتملي يز. مادي زبايه
قارشى آلديغمز وضعيقي - معنوي زنالره - آغز، قول، فكر و حر كت زنالرينه
قارشى ده آللملي يز. يوقسه آي ايله كوتو آراسنده فعلاً و عملاً فرق اولمازسه،
فلاح و نجات بولا بيلمه مز مشكوكدر. الله ايتسه ده - كچيرمش اولديغمز فلا كترلر
بو خصوصده بزي ايضاظ ايتمش اولسه - اوزمان - بوفلا كت بر نعمت ماهيتني
كئساب ايدر. بزم ايچون آلتون كولچه سنى تميزله ين بر آتش دولنى اوينا مش
اولور. فقط معاذ الله هر شي اسكيسي كبي قالير و روحلر مز تصفيه كورمش
اولمازسه ابواه بزه!

— صوكى وار —

آغا اوغلى احمد